Anayasa Mahkemesi Birinci Bölüm – B. No: 2021/12959 (16.09.2026)

Karar metni resmî kaynaktan aktarılmıştır; heyet, raportör ve vekil adları derlemeye alınmamıştır.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANAYASA MAHKEMESİ

BİRİNCİ BÖLÜM

KARAR

(Başvuru Numarası: 2021/12959)

Karar Tarihi: 16/9/2026

I. BAŞVURUNUN ÖZETİ

1. Başvuru, pasaportuna hukuka aykırı olarak tahdit konulduğu mahkeme kararıyla tespit edilen başvurucunun tahdit sebebiyle yurt dışında bulunan üniversiteye devam edememesinden kaynaklanan zararının tazmin edilmemesi nedeniyle eğitim hakkının ihlal edildiği iddiasına ilişkindir.

2. Deniz Kuvvetleri Komutanlığında yüzbaşı olarak görev yapan başvurucu 24/12/2017 tarihli ve 30280 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 695 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (695 sayılı KHK) uyarınca kamu görevinden çıkarılmış, aynı KHK uyarınca da pasaportuna tahdit konulmuştur. Başvurucu, pasaportuna tahdit konulduğunu 7/9/2018 tarihinde öğrenmiş; 10/9/2018 tarihinde idareye başvurarak tahdidin sebebini öğrenmek istediğini belirtmiş; aynı zamanda da kendisine yeni bir pasaport verilmesini talep etmiştir. Bu talebin reddedilmesi üzerine de iptal davası açmıştır.

3. İptal davasına bakan Ankara 13. İdare Mahkemesi 13/11/2019 tarihli kararıyla, başvurucunun 24/12/2017 tarihinde 695 sayılı KHK uyarınca kamu görevinden çıkarıldığını ve pasaportuna tahdit konulduğunu ancak başvurucu hakkında ceza soruşturması ya da kovuşturması olmadığını belirtmiştir. Bununla birlikte idarenin başvurucunun yurt dışına çıkışını engelleyecek somut ve kabul edilebilir bir bilgi ve belge de sunmadığını, 2017 yılından beri devam eden pasaport tahdidinin başvurucunun seyahat hürriyetinin engellenmesi sonucunu doğurabileceğini, ayrıca hâkim tarafından verilmiş bir karar olmaksızın yurt dışına çıkma hürriyetinin kısıtlanmasına olanak bulunmadığını belirterek dava konusu işlemi iptal etmiştir. İdarenin anılan karara yönelik istinaf istemi, Bölge İdare Mahkemesinin 10/2/2020 tarihli kararıyla kesin olarak reddedilmiştir. Başvurucunun pasaportu üzerindeki tahdit 26/2/2020 tarihinde kaldırılmıştır.

4. Başvurucu, söz konusu pasaport tahdidinin mahkeme kararıyla iptal edilmesi üzerine bu kez bu işlem nedeniyle uğradığı maddi ve manevi zararların tazmini için tam yargı davası açmıştır. Ankara 3. İdare Mahkemesinde (İdare Mahkemesi) bakılan davada başvurucu; 2015 yılından bu yana Amerika Birleşik Devletlerinde bulunan bir üniversitenin (...) Uzay ve Okyanus Mühendisliği Fakültesinde tam zamanlı öğrenci olarak doktora eğitimine devam ettiğini, doktora eğitiminin kalan kısmını tamamlamak için üniversiteye fiilen gitme zorunluluğu bulunduğunu ancak 518 gün süren haksız tahdit nedeniyle eğitimine devam edemediğini, bu süre boyunca doktora öğrencisi maaşını alamadığını belirtmiştir. Başvurucu ayrıca tahdit sona erdikten sonra eğitim gördüğü üniversiteyle tekrar sözleşme yaptığını, 2020 yılı güz döneminden itibaren eğitimine kaldığı yerden devam edeceğini ancak tahdidin devam ettiği dönemde basamak ilerlemesi yapılmadığı için maaşının hak ettiği basamak üzerinden belirlenmediğini ileri sürmüştür. Bu gerekçelere dayanarak maddi tazminat olarak 518 gün boyunca alamadığı aylık 2.082 $ değerindeki maaşın ve manevi tazminat olarak da 50.000 TL'nin ödenmesini talep etmiştir.

5. Tam yargı davasına bakan İdare Mahkemesi; başvurucunun pasaportuna kamu görevinden çıkarılmış olması sebebiyle tahdit konulduğunu, bu sebeple idareye atfı kabil bir hizmet kusurunun bulunmadığını belirterek 23/9/2020 tarihli kararıyla davayı reddetmiştir. Başvurucunun anılan karara yönelik istinaf istemi de Bölge İdare Mahkemesinin 10/2/2021 tarihli kararıyla kesin olarak reddedilmiştir.

6. Başvurucu, nihai hükmü 4/3/2021 tarihinde öğrenmiş; 29/3/2021 tarihinde bireysel başvuruda bulunmuştur.

7. Başvurunun kabul edilebilirlik ve esas incelemesinin Bölüm tarafından yapılmasına karar verilmiştir.

II. DEĞERLENDİRME

8. Başvurucu; söz konusu pasaport tahdidinin hukuka aykırı olduğunun mahkeme kararıyla tespit edildiğini, buna rağmen açmış olduğu tam yargı davasında kamu görevinden çıkarılmış olması gerekçe gösterilerek idarenin hizmet kusuru bulunmadığı yolunda tespitte bulunulduğunu, pasaportuna konulan tahdidin her ne kadar sonrasında mahkeme kararıyla iptal edilmiş olsa da belli bir süre doktora eğitimine devam edememesi sonucunu doğurduğunu, bu sebeple maddi ve manevi zararlarının olduğunu, Anayasa'nın 125. maddesine göre idarenin işlem ve eylemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlü olduğunu belirterek eğitim hakkının ihlal edildiğini ileri sürmüştür.

9. Adalet Bakanlığı (Bakanlık) görüşünde başvurucunun ihlal iddialarının ilk olarak Anayasa Mahkemesinin konu bakımından yetkisinde olup olmadığının belirlenmesi, bu belirlemenin ardından olağanüstü hâl (OHAL) ve somut olayın kendine özgü koşulları dikkate alınarak değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Başvurucu, Bakanlık görüşüne karşı verdiği beyanda zararının tazmin edilmemiş olması nedeniyle mağduriyetinin devam ettiğini belirterek ihlal iddialarını yinelemiştir.

10. Anayasa Mahkemesi önceki kararlarında eğitim hakkının yükseköğrenim seviyesini de kapsadığına ((emsal başvuru) [2. B.], B. No: 2012/1334, 17/9/2013, § 28; (emsal başvuru) [2. B.], B. No: 2012/606, 20/2/2014, § 36), belli bir zamanda mevcut olan eğitim kurumlarına etkili bir biçimde erişimin sağlanmasını güvence altına aldığına ((emsal başvuru) [2. B.], B. No: 2013/583, 10/12/2014, § 68), kamu otoritelerine bireyin eğitim ve öğrenim almasını engellememe şeklinde bir negatif ödev yüklediğine ((emsal başvuru) [1. B.], B. No: 2014/20527, 22/11/2017, § 44; (emsal başvuru) [2. B.], B. No: 2012/782, 26/6/2014, § 36) karar vermiştir.

11. Başvurucunun ihlal iddiaları, belirli bir zamanda mevcut bulunan eğitim kurumuna erişememe niteliğinde olduğundan eğitim hakkı kapsamında incelenmiştir (benzer nitelikte bir başvurunun eğitim hakkı kapsamında incelendiği karar için bkz. (emsal başvuru) [1. B.], B. No: 2019/10415, 14/5/2025, § 35).

12. Açıkça dayanaktan yoksun olmadığı ve kabul edilemezliğine karar verilmesini gerektirecek başka bir neden de bulunmadığı anlaşılan eğitim hakkının ihlal edildiğine ilişkin iddianın kabul edilebilir olduğuna karar verilmesi gerekir.

13. Somut olayda başvurucunun pasaportuna idarece uygulanan tahdit işleminin hukuka aykırı olduğu Ankara 13. İdare Mahkemesinin 13/11/2019 tarihli kararıyla saptanmıştır. Mahkeme, OHAL döneminde konulan söz konusu tedbiri Anayasa'nın 15. maddesi kapsamında ele almış; başvurucunun pasaportuna tahdit konulmasını gerektirecek somut ve kabul edilebilir bilgi ve belgelerin idarece sunulmadığını, ayrıca 2017 yılından beri devam eden söz konusu tedbirin başvurucunun anayasal haklarını ihlal edebileceğini belirterek dava konusu işlemi iptal etmiştir. Bu durumda başvurucunun anayasal haklarına yönelik ihlal, iptal kararını veren İdare Mahkemesince tespit edilmiştir. Bu aşamadan sonra Anayasa

Mahkemesince yapılacak inceleme bu ihlalin giderilip giderilmediğine yönelik olacaktır.

14. Hukuk devletinde idare, hukuka aykırı olarak tesis ettiği işlemlerin sebep olduğu ihlalleri giderme yükümlülüğü altındadır. İdare, eski hâle getirme (restitutio in integrum) ilkesi gereğince kişiyi, hukuka aykırı işlem tesis edilmemiş olsaydı kişi hangi durumda olacaksa ona mümkün olduğunca en yakın konuma getirmekle yükümlüdür. Bu açıdan hukuka aykırı işlem nedeniyle zarar oluşması hâlinde idari işlemin iptal edilmesiyle ihlalin bütünüyle giderildiği söylenemeyecektir. Bu hâlde ihlalin tam olarak giderildiğinden söz edilebilmesi için hukuka aykırı işlem nedeniyle oluşan zararın da kusur değerlendirmesi yapılmak suretiyle giderilmesi gerekir (benzer yöndeki değerlendirme için bkz. (emsal başvuru) [1. B.], B. No: 2019/16487, 3/3/2022, § 39).

15. Bu bağlamda hukuki sorumluluğu ortaya koymak adına adli ve idari yargıda açılacak tazminat davalarının makul derecede dikkatli ve özenli inceleme şartını yerine getirmesi gerekmektedir. Derece mahkemelerinin bu tür olaylara ilişkin yürüttükleri yargılamalarda yeterli derinlik ve özenle bir inceleme yapıp yapmadıklarının ya da ne ölçüde yaptıklarının da Anayasa Mahkemesi tarafından değerlendirilmesi gerekmektedir. Zira mahkemeler tarafından bu konuda gösterilecek hassasiyet, yürürlükteki yargı sisteminin daha sonra ortaya çıkabilecek benzer hak ihlallerinin önlenmesinde sahip olduğu önemli rolün zarar görmesine engel olacaktır (özel hayata saygı hakkı yönünden benzer yöndeki değerlendirmeler için bkz. (emsal başvuru) [1. B.], B. No: 2017/37387, 21/4/2021, §§ 31-37; (emsal başvuru) [2. B.], B. No: 2020/814, 19/7/2023, § 13).

16. Mevcut durumda pasaport tahdidinin mahkeme kararıyla iptal edilmiş olması süregelen ihlali ortadan kaldırsa da başvurucunun bu işlemden zarar görmesi hâlinde bu zarar giderilmediği müddetçe iptal kararının başvurucunun mağduriyetini tam olarak giderdiğinden bahsedilemez. Başka bir deyişle mağduriyetin gerçek manada ortadan kalkabilmesi için başvurucunun pasaport tahdidi nedeniyle uğradığı maddi ve manevi zararlarının da giderilmesi gerekir. Eldeki başvuruda başvurucu iptal davasından sonra açtığı bir tam yargı davasıyla tahdit nedeniyle oluşan maddi ve manevi zararlarının karşılanmasını talep etmiştir. Ancak Mahkeme, pasaport tahdidinin başvurucunun kamu görevinden çıkarılmış olması nedeniyle KHK hükmü gereğince uygulandığını, bu sebeple de İdareye yüklenebilecek bir hizmet kusuru bulunmadığını belirterek davayı reddetmiştir.

17. Bu durumda başvurucunun bir OHAL KHK'sı ile kamu görevinden çıkarılmış olması; iptal davasına bakan İdare Mahkemesince pasaport tahdidini gerekli kılan hukuken kabul edilebilir bir neden olarak görülmemişken, tam yargı davasına bakan İdare Mahkemesince İdarenin hizmet kusurunu kaldıran bir neden olarak görülmüştür. Ancak işlemin hukuka aykırılığını engelleyemeyen bir neden -somut olayda başvurucunun OHAL döneminde kamu görevinden çıkarılmış olması- hizmet kusurunun oranının belirlenmesinde mahkemelerce dikkate alınabilse de kusuru tamamen ortadan kaldıran bir neden olarak görülemez. Dolayısıyla eldeki uyuşmazlıkta Mahkemenin sadece söz konusu tedbirin başvurucunun kamu görevinden çıkarılmış olması nedeniyle bir KHK hükmü uyarınca tesis edildiğini belirtmesi, başka hiçbir gerekçe sunmaması etkili bir yargısal denetim yapılmadığını göstermektedir.

18. Oysa devletin; temel hak ve özgürlüklere yönelik müdahalelere karşı etkili mekanizmalar kurma, bu kapsamda gerekli usule ilişkin güvenceleri sunan yargısal prosedürleri sağlama, bu suretle yargısal ve idari makamların bireylerin idareyle ve özel kişilerle olan uyuşmazlıklarında etkili, ilgili ve yeterli gerekçeler içeren adil bir karar vermesini temin etme gibi pozitif yükümlülükleri bulunmaktadır ((emsal başvuru) [1. B.], B. No: 2013/6235, 10/3/2016, § 94; (emsal başvuru), § 12).

19. Ayrıca eldeki başvuruda sadece kamu görevinden çıkarılmış olması nedeniyle iki yılı aşkın bir süre yurt dışına çıkamayan başvurucu hakkında bir ceza soruşturması veya kovuşturması olmadığının da gözardı edilmemesi gerekir. Hatta Anayasa Mahkemesi, kişi hakkında ceza soruşturması ve kovuşturması olsa bile salt bunların varlığının idarece pasaport tahdidi uygulanabilmesi için yeterli olmadığını, tedbir uygulanan her bir kişi yönünden pasaport tahdidini gerekli kılan durumların idarece somutlaştırılması gerektiğini, ayrıca tedbir uygulanan kişinin katlanmak zorunda kaldığı külfet karşısında daha ağır basan bir yarar bulunup bulunmadığının yani tedbirin kişi yönünden orantılı olup olmadığının da değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir (benzer değerlendirmeler için bkz. (emsal başvuru) [GK], B. No: 2018/32475, 27/10/2021, §§ 63-65; (emsal başvuru) [1. B.], B. No: 2020/24924, 3/5/2023, §§ 44-45).

20. Sonuç olarak başvurucu hakkındaki pasaport tahdidi mahkeme kararıyla iptal edildiği hâlde tahdit nedeniyle başvurucunun uğradığını ileri sürdüğü zararların neden giderilmediği Mahkemece ilgili ve yeterli bir gerekçeyle ortaya konulmamıştır. Bu durumda eğitim hakkına ilişkin ihlalin devam ettiği kabul edilmelidir.

21. Açıklanan gerekçelerle Anayasa'nın 42. maddesinde güvence altına alınan eğitim hakkının ihlal edildiğine karar verilmesi gerekir.

22. Öte yandan eldeki başvuruda ihlal sonucuna ulaşılmış olması, başvurucunun ileri sürdüğü maddi ve manevi zararların var olduğuna ve bu zararın meydana gelmesinde tüm kusurun idareye ait olduğuna dair bir çıkarım yapılmasına yol açmamalıdır.

23. Başvurucu ayrıca pasaport tahdidi nedeniyle seyahat özgürlüğünün ve mülkiyet hakkının, yaptığı başvurunun bilgi edinme hakkı kapsamında değerlendirilmemesi nedeniyle bilgi edinme hakkının ve istinaf mahkemesi kararının gerekçe içermemesi nedeniyle de gerekçeli karar hakkının ihlal edildiğini ileri sürmüştür. Eğitim hakkının ihlal edildiğine karar verilmesi ve buna ilişkin aşağıda öngörülen giderim dikkate alındığında başvurucunun diğer ihlal iddialarının ayrıca incelenmesine gerek olmadığına karar verilmesi gerekir.

III. GİDERİM

24. Başvurucu; ihlalin tespiti, yeniden yargılama yapılması, 50.000 TL manevi tazminat ve tahdit süresince alamadığı doktora bursunun da maddi tazminat olarak ödenmesi taleplerinde bulunmuştur.

25. Başvuruda tespit edilen anayasal hak ihlalinin sonuçlarının ortadan kaldırılması için yeniden yargılama yapılmasında hukuki yarar ve zorunluluk bulunmaktadır. Anayasa'nın 148. ve 153. maddeleri ile 30/3/2011 tarihli ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 50. ve 66. maddeleri uyarınca ihlal kararının gönderildiği yargı mercilerinin yapması gereken iş, yeniden yargılama işlemlerini başlatıp Anayasa Mahkemesinin ihlal kararında belirtilen ilkelere ve gerekçelere uygun biçimde yürütülecek yargılama sonunda hak ihlalinin nedenlerini gidererek yeni bir karar vermektir (yeniden yargılama konusunda bkz. (emsal başvuru) [GK], B. No: 2014/8875, 7/6/2018, §§ 54-60; (emsal başvuru) [1. B.], B. No: 2016/12506, 7/11/2019, §§ 53-60, 66; (emsal başvuru) [GK], B. No: 2020/32949, 21/1/2021, §§ 93-100).

26. Öte yandan ihlalin niteliğine göre yeniden yargılamanın yeterli bir giderim sağlayacağı anlaşıldığından başvurucunun tazminat taleplerinin reddine karar verilmesi gerekir.

IV. HÜKÜM

Açıklanan gerekçelerle;

A. Eğitim hakkının ihlal edildiğine ilişkin iddianın KABUL EDİLEBİLİR OLDUĞUNA,

B. Anayasa'nın 42. maddesinde güvence altına alınan eğitim hakkının İHLAL EDİLDİĞİNE,

C. Diğer ihlal iddialarının İNCELENMESİNE GEREK OLMADIĞINA,

Ç. Kararın bir örneğinin eğitim hakkının ihlalinin sonuçlarının ortadan kaldırılması için yeniden yargılama yapılmak üzere Ankara 3. İdare Mahkemesine (E.2020/890, K.2020/1568) GÖNDERİLMESİNE,

D. Başvurucunun tazminata ilişkin taleplerinin REDDİNE,

E. 487,60 TL harç ve 40.000 TL vekâlet ücretinden oluşan toplam 40.487,60 TL yargılama giderinin başvurucuya ÖDENMESİNE,

F. Ödemelerin, kararın tebliğini takiben başvurucunun Hazine ve Maliye Bakanlığına başvuru tarihinden itibaren dört ay içinde yapılmasına; ödemede gecikme olması hâlinde bu sürenin sona erdiği tarihten ödeme tarihine kadar geçen süre için yasal faiz UYGULANMASINA,

G. Kararın bir örneğinin Adalet Bakanlığına GÖNDERİLMESİNE 16/9/2026 tarihinde OYBİRLİĞİYLE karar verildi.